

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
и
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ЛШ

Уређивачки одбор:

*др Даринка Горџан-Премк, др Ирена Грицкаји, др Милка Ивић,
др Павле Ивић, др Александар Младеновић, др Мирослав Николић,
др Асим Пецо, др Слободан Ремейић, др Живојин Станојчић, др Светозар
Свијовић, др Срејко Танасић, др Драго Ћујић, др Егон Фекејте*

Главни уредник:

МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД
1997

јануар 1997.

Трећи Софијски славистички конгрес „Лингвистика и поетика“, посвећен стогодишњици рођења Р. О. Јакобсона, Софија, 24–26. мај, 1996. год.

У времену од 24. до 26. маја 1996. год. у Софији, у организацији Академијиног славистичког друштва Софијског универзитета „Св. Климент Охридски“ и Института за бугарски језик БАН, одржан је Трећи славистички конгрес „Лингвистика и поетика“, посвећен стогодишњици рођења Р. Јакобсона. Осим учесника из Бугарске (Софија, Пловдив, Велико Трново), скупу су присуствовали учесници из многих крајева света: Санкт-Петербурга, Москве, Кијева, Новгорода, Минска, Варшаве, Лајпцига, Рима, Прага, Јерусалима, Аризоне, Мексика, Кембриџа, Дрездена, Осла и др., и из Југославије (Београда, Новог Сада, Ниша и Никшића); укупно око 66 учесника.

Раду скупа у две секције претходила је пленарна седница са следећим радовима посвећеним Р. Јакобсону: Станишева Д., *Лингвистичко наслеђе Р. Јакобсона*; Велчева Б., *Р. О. Јакобсон и словенски свей*; Јанакијев М., *Р. Јакобсон и последња њесма Христџа Бошјева*; Храковски В., *Р. Јакобсон и Н. С. Трубецки: научни контакти и размена научних идеја* и Чвани К., *Парадокси у Јакобсоновој теорији маркираности/немаркираности у лингвистички и њошњици*.

У представљању скупа даћемо само најопштији преглед рада по секцијама и областима, задржавајући се углавном на рефератима учесника из Југославије и на оним рефератима који су нам се учинили најзанимљивији у теоријском погледу.

У првој (А) секцији наступали су референти са темама из језика са становишта синхроног и дијхроног плана и свих језичких нивоа: фонетско-фонолошког, морфолошког, творбеног, лексичког, синтаксичког и комуникативног.

Тако су теме из области фонетско-фонолошког нивоа изложене у рефератима следећих аутора: Дуриданов И., *Генеративна фонологија — историјска фонетика — дијхрона фонологија*; Бојацијев А., *Р. Јакобсон и историјска фонологија*.

У вези са граматичким нивоом разматрани су проблеми категоријалних односа, функција и значења (граматичке категорије), типа: модалности, темпоралности, локативности, аспектвалности, лица, броја и сл., и то како на емпиријском, тј. на материјалу појединих језика, тако и на општем тео-

ријском плану. Тематску разноликост показују и наслови реферата: *Месито у сисџему грамаџичких катџегорија* (Козинцева Н.), *Однос између лица, модалности и времена у бугарском језику* (Ницолова Р.), *О семантичком моделу у ојису модалности и џемјоралности у џољском и бугарском језику* (Косеска-Тошева В.), *Темјорални и модални елементи у значењу садашњег времена глагола свршеног вида у бугарском језику* (Раданова-Кушева Н.), *Аргументна сџруктура руског времена и асџекта* (ДеАрмонд Р. Ц.), *Релевантност словенских грамаџичких катџегорија* (Лашкова Л.), *Појам обавезности код Јакобсона и у руској грамаџичкој џрадицији* (Плунгјан В.), *Два џиња џадежних односа (на материјалу бугарског језика)* (Лакова М.), *Једно могуће тумачење џермина „ојшње значење“ и „главно значење“ у грамаџичкој џеорији Р. Јакобсона (на џримеру катџегорије лица глагола)* (Крпова И.), *Теорија инваријантности Р. Јакобсона и савремена џроблематика грамаџичких значења* (Бондарко А.).

Из наведене области задржаћемо се на четири рада због њихове занимљиве теоријске заснованости. Наведени реферат Бондарка А., руског лингвисте, назначену проблематику варијантности/инваријантности у вези са грамаџичким значењима расветлио је са општелингвистичког и теоријског становишта. У основи његовог излагања је Јакобсоново тумачење односа корелације или привативног односа међу језичким јединицама. Опозиције језичких јединица Јакобсон је показивао само преко односа корелације, на основу чега је дошао до инваријантних вредности јединица на свим језичким нивоима: фонетско-фонолошком, лексичком и грамаџичком (семантичком и синтаксичком). Бондарко је показао да се у појму Јакобсонове инваријантности (општег смисла или општег значења) зачала идеја прототипа на којој су конципиране најновије теорије значења. По овом аутору однос еквивалентности не само међу јединицама једног језика него и међу јединицама различитих језика заснива се на инваријантности, на општем, заједничком смислу, а разни видови маркираности јављају се у сфери основних (главних) значења. Инсистирање на разликовању појмова „смисла“ и „значења“ (не само у опозицији „општи смисао“ и „основно (главно) значење“, установљено у теорији Јакобсона, имало је, по аутору, далекосежне импликације на савремене теорије значења на разним језичким плановима, па и на плану лексичке семантике. Смисао као инваријантна вредност пресобликовања различитих значењских садржаја јесте мисаона категорија, а свако значење има мисаону основу и интерпретационе компоненте.

СOLIDНУ теоријску утемељеност показао је и реферат *О креативној функцији језика* Нормана Б. Аутор је изложио неке слабости Јакобсонове теорије о шест језичких функција износећи аргументе за увођење још једне нове, „креативне функције“ језика. Постојање ове функције, по аутору, може се показивати на разним језичким плановима, а он ју је показао на плану грамаџичких категорија, и то на примеру природног и грамаџичког рода у свим сферама језичке употребе. По њему за креативну функцију може бити илустративна и политичка терминологија, чије се деловање заснива управо на чињеници да се у употреби језика иде од речи према значењу. Најновија

истраживања, како је истакао аутор, показују значајну улогу нових речи, јер нове речи могу да допринесе промени понашања код људи једне говорне заједнице.

Из области типологије језика изложена су два реферата: *Појам „језичког савеза“ у светлу савремене науке о језику*, немачког аутора Гудшмита К. и *Експлицитна подлога као типолошки критеријум за словенске језике* Ликоманове И. Гудшмит модификује Јакобсонову теорију типологије језика и језичких савеза уводећи појмове језичких модела: граматичких, лексичких, когнитивних и модела за грађење текста, на основу којих се могу утврђивати језички савези. Јакобсонова теорија језичког савеза као групе језика заснивала се на системским односима у лексици и граматици који су се утврђивали на фонетском, морфолошком и синтаксичком нивоу дијалеката и књижевног језика.

У реферату *Однос међу члановима језичке корелације* бугарског лингвисте Герцикова Г. на нов начин је представљен феномен маркираности/немаркираности, иначе разрађиван у теоријским приступима Р. Јакобсона. Односи међу члановима ове опозиције, према аутору, заснивају се на родовско-видовској уређености или на односу искључивања (супротстављености).

Проблем реченичне модификације представљен је у четири реферата: *Клијтике у савременом бугарском* (Шик И.), *Рентитеритација бугарске паритикуле си* (Хауг К.), *Структурно-семантичке особености неких сложених реченица са везником по* (Георгијева М.), *Функционално-семантичка карактеристика чесница у дијалошком и монолошком тексту* (Бакријева Г.).

Функционалностилски, когнитивно-психички (психолингвистички) и социолингвистички приступи језичким проблемима различитих језичких нивоа представљени су у следећим рефератима: *Језичка компетентност и психолингвистика* (Рајнов В.), *Неки аспекти мотивационо-психичког и когнитивног изражавања лексичке семантике* (Ристић С.), *Језички регистри и текстуално читање* (Димитрова С.), *Улога привативних опозиција у усвајању језичког система код деце* (Пупинин Ј.), *Когнитивни приступ при семантичкој реконструкцији* (Колева-Златева Ж.), *Рани стадијум усвајања слагања код деце* (Војејкова М.), *Међузависности имена текста и форме личног имена у савременом српском језику* (Ђорић Б.), *Језичко самосазнање, слобода и преузимање у језичкој равни* (Иванова Ц.), *Језички стереотипи који осигуравају аутоматско повезивање између мишљења и речи, утиска и расуђивања* (Солнцева-Накова Е.), *Функција језика и обраћање* (Кронгауз М.).

У овом тематском блоку занимљива су и запажена била излагања лингвиста из Београда Б. Ђорића и С. Ристића. У реферату *Међузависности имена текста и форме личног имена у савременом српском језику* Б. Ђорић је показао да се у српском антропонимском систему умножава број форми, јер у употреби долази до замењивања једних јединица другим, и то из функционалностилских, дискурсних и прагматичких разлога. Управо ти разлози, по аутору, условљавају и својеврсно проширење антропонимског система, тако да се уз официјелне форме јављају нове творбене форме, при чему су у

појединим сферама употребе посебно карактеристичне неофицијелне женске презименске варијанте образоване суфиксима *-ка* и *-ова*.

У реферату *Неки аспекти мотивационо-психичког и когнитивног изражавања лексичке семантике* С. Ристић је на примеру именичких експресива из српског језика, модела „особа + спољашња особина или особина дела тела“, показала да се лексичко значење и функционисање експресива заснива на конотацији чији елементи одражавају мотивационо-психичке и когнитивне карактеристике језичке личности и чувају националне и културалне специфичности српског језика.

У другој (Б) секцији разматрани су проблеми књижевног стварања, превођења, етимологије, ономастике и фолклора.

Проблеми језика у књижевном стварању и поетске функције језика представљени су у следећим рефератима: *Иво Андрић — ђесник* (Шмитран С.), *О неким особеностима две ђесме М. Цветајеве* (Киршова М.), *Грамматика руске риме (на материјалу руске ђезије 19. и 20. века* (Јарулина-Тодорова Т.), *Космизам у ђезији М. Ј. Љермонтова* (Монова Ј.), *Стилистичка функција наративног ђрисија у ђрозном ђекстиу (на материјалу бугарске уметничке прозе)* (Чакрова К.). У оквиру овог тематског блока своје реферате изложили су и лингвисти из Југославије: Р. Симић: *Поетска функција језика и ђојам иконичности*, М. Ковачевић: *О ђоејској функцији афоризама са синонимском структуром*, М. Чаркић: *О ђоејској функцији језика*, Ж. Станојчић: *У вези са ђоејским језиком Милоша Црњанског у светлу теорије Романа Јакобсона*.

М. Чаркић је у свом реферату разматрао поетску функцију језика у светлу Јакобсонове теорије о функцијама језика, при чему је доказивао да се поетска функција језика остварује не само у књижевном стваралаштву него и у језику уопште, и да се ова функција не сме изједначавати са појмом „поетски језик“.

Полазећи од Јакобсонове теорије о нелинеарној природи фонеме, Ж. Станојчић у свом реферату, на примеру језика *Сеоба* М. Црњанског, показао је да се микро-контекст реализује као симултано укрштање језичких особина у дијасистему, т. ј. као јединица временски/просторно различитих слојева језика. Аутор закључује да такав микро-контекст није линеарна (дводимензионална) него тродимензионална категорија, „временска коцка“ језичких црта, коју слушалац/читалац перципира као монолитну јединицу, као јединствену иако комплексну целину.

Из области превођења изложена су два реферата: *Питање о „преводном жанру“ у међујезичком и међусемантичком превођењу* (Човић Б.) и *О лингвистичким аспектима превода у светлу теорије Р. Јакобсона (проблеми реалитета у њиховом прагматичком аспектиу)* (Раздобудко Л.).

Из етимологије и ономастике, осим реферата *Називи за биљке helianthus annuus у бугарском језику* (Димитрова-Тодорова Л.) изложени су и реферати учесника из Београда: *Сх. коса — семантичко-етимолошки ђоглед* (Ј. Влајић-Поповић) и *Структура ђајронима у „Речнику из књижевних стварина српских“ Ђ. Даничића* (М. Шћепановић).

У свом реферату Ј. Влајић-Поповић је разматрала четири могућа стимулошка решења за сх. *kosa* f „планински гребен; обронак“ и као највероватније предлаже њено извођење од реконструисаног псл. **kosa* „рт“, пост-вербала псл. **česati*.

М. Шћепановић је у осврту на структуру патронима на наведеном корпусу разматрао функције и значења патронимског суфикса *-ић* и форманта *-слав-/-сав-/-саљ-*.

Из фолклора је изложено више реферата: *Народно веровање као фолклорни жанр* (Беновска М.), *Функционалне особености језика боја у бугарском фолклору и у бугарској литератури* (Алмалех М.), *Пишање њоеишке бајања* (Стојанова Е.) и *Симејрија у семантичко-структурној организацији народно-јесничког шекста* (Конева Ј.).

Реферати који су изложени на међународном скупу у Софији примљени су за штампу и биће објављени у зборнику.

Београд

Сјана Ристић